

Nieuwsbrief Afrika-getuigenissen vzw
Driemaandelijks / december 2010
P708863 / 3120 Tremelo
H. Decoo Hollandsvin 4 3120

België-Belgique
P.B. – P.P.
3120 Tremelo
BC 30592

AFRIKAGETUIGENISSEN

Nieuwsbrief nr. 22

December 2010

Congolese Kerst (Foto Carlo Lamote)

In dit nummer :

Een ster van hoop <i>Guido Bosteels</i>	blz. 3
Tropische kerstimpresie <i>Silja De Furne</i>	Blz. 4
Op weg naar de bekroning <i>Belangrijke mededeling aan onze leden en sympathisanten</i>	blz. 4
OTRACO, het vitale transportbedrijf <i>Oscar Libotte</i>	blz. 5
Russen in Congo <i>Tweede deel van het merkwaardige studiewerk van Vladimir Ronin</i>	blz. 7
Scènes uit het dagelijkse leven <i>René Puttemans</i>	
Op de boekentafel <i>Paul Van Wassenhove : Kroniek over Rwanda 1958-1966</i> <i>André Huybrechts : Bilan économique du Congo</i> <i>En nog : David Van Reybrouck, Congo een geschiedenis</i>	blz. 11
In memoriam	
Korte berichten	
Lidmaatschapsbijdragen	blz. 13
Films en boeken die bij of via onze vereniging kunnen worden aangekocht	blz. 14

Een ster van hoop

Wij vrezen dat ook dit jaar het woord Kerstvrede in vele Congolese oren een nare bijklank zal hebben. De povere bestaansvoorwaarden, de bittere dagelijkse strijd om de monden te vullen, het wankel overheidsbestel, het is allemaal weinig hartverheffend. Maar bovenal is er de gruwel die nog maar steeds oostelijk Congo blijft teisteren : aan de wraakroepende criminaliteit die woedt in Noord-Kivu en Ituri komt maar geen einde.

In een "good-governance-index" voor de 53 Afrikaanse landen tijdens het jaar 2010, belandt de Democratische Republiek Congo dan ook op een beschamende 51ste plaats, enkel nog gevolgd door Tsjaad en Somalië.

Zijn er dan geen tekenen van hoop die onze aandacht verdienen ? Ja, toch zijn er die ! Ondanks alles geeft deze jonge Congolese bevolking tekenen van een niet tanende vitaliteit. Wij denken in het bijzonder aan de vrouwen die ondanks hun heikele bestaansvoorwaarden blijk geven van bewonderenswaardige veerkracht en onvermoeibaar het leven blijven doorgeven. Het is maar wachten op behoorlijke socio-politieke structuren, waardoor het land eindelijk een betere toekomst zal kennen en zijn ontzaglijk natuurlijk potentieel naar behoren zal weten te valoriseren.

Inmiddels sluiten wij ons niet op in steriele nostalgie. Wij zijn getuigen van een snel evoluerend wereldbeeld, waarin het oude Westen niet langer het epicentrum zal zijn en waar miljarden vroegere behoeftigen bezig zijn aan een overstap van de derde naar de eerste wereld. Helaas zijn het meestal Afrikanen die nog aan de staart blijven bengelen.

Dat Europa en Afrika complementaire belangen en wederzijdse aantrek-kingskracht hebben is een van oudsher gevestigd gegeven. De eerste halve eeuw sedert de ontvoogding van onze vroegere kolonie ligt nu achter ons maar men kan er niet onderuit dat de banden tussen onze beide landen niet zo maar een voorbijgaande bevolging zijn geweest. Het pleit voor de Congolese overheden dat zij zich van deze historische realiteit bewust zijn. Merkwaardig is het respect dat zij opbrengen voor sommige personaliteiten die een stempel hebben gedrukt op hun collectief bewustzijn. Even opvallend is hun zorg om heel wat symbolen en bouwwerken die de vroegere kolonisator op Afrikaanse bodem heeft achtergelaten in ere te houden. Ook kan in alle objectiviteit worden vastgesteld dat het Christendom zich als een gevestigde substantie in de Afrikaanse samenleving geworteld heeft.

In deze tijd van bezinning laten de “mindele” of “wazungu” die nog altijd een stukje Afrika in hun hart blijven dragen, andermaal hun bezorgde maar ondanks alles hoopvolle gedachten gaan naar de mensen met wie zij een onuitwisbaar verleden hebben gedeeld.

Guido Bosteels, voorzitter

Tropische kerstimpresie

Kerstavond was even warm als alle andere avonden. Er zou ook niets op Kerstdag gebeuren. Er was geen Pater, dus ook geen mis. Een doodgewone dag zou het worden.

De gordijnen van de slaapkamer lieten het felle licht door van de gloeiende namiddag. Het was zo heet dat ik bijna misselijk werd. Ze zongen zoals altijd op de Protestantse Missie. Het ‘Adeste fideles’ werd met luide keelstem de wereld ingezongen. Het deed pijn aan mijn hart. Ik luisterde naar alle geruchten die ik van buiten kende. ‘Antoine’, het aapje liet zijn ketting rammelen

Belangrijke mededeling aan onze leden en sympathisanten :

Op weg naar de bekroning !

In de loop van de maand januari 2011 gaan wij de kroon op ons werk zetten : dan zullen wij overgaan tot de overhandiging aan de directie van het Afrikamuseum te Tervuren van de gezamenlijke resultaten van meer dan zes jaar arbeid :

- ≈ de integrale verzameling van meer dan 250 audiovisuele interviews,
- ≈ de omvangrijke database, die onder meer de schriftelijke versie van de interviews bevat, zowel gerangschikt per getuige als per behandelde aangelegenheid. Zoals voorheen al meegedeeld bevat deze databank nu 12.379 items, d.w.z. de per persoon en per behandeld onderwerp ingedeelde sequenties, waarin al de aspecten van het verblijf in de tropen aan bod komen, of het nu gaat over de carrière, familiale of professionele ervaringen, levensomstandigheden, waarnemingen van mensen en natuur, enz. enz. Wij herinneren eraan dat de aangelegenheden die door de sprekers werden aangesneden in 178 rubrieken werden ingedeeld,
- ≈ de daarbij horende persoonlijke dossiers van onze respondenten en de statistische analyses van de ontvangen informatie,
- ≈ ter aanvulling van de databasis, een naslagwerk, waarin volgens dezelfde classificatie, de meest markante interviewfragmenten schriftelijk zijn weergegeven (ongeveer 3.000 in aantal),
- ≈ Meer dan 300 documenten, d.w.z. de schriftelijke memoires (meer dan 100), persoonlijke herinneringen allerhande (foto- en filmmateriaal, administratieve stukken, enz.) Een groot deel hiervan berust trouwens nu al in het Museum,

Betekent dit dat wij hiermee onze taak als beëindigd beschouwen ? Nee, zeker niet. Wij blijven ons inzetten voor heel wat doelstellingen :

- ≈ In de eerste plaats werken wij aan een uitgebreide bloemlezing, waaraan wij een ruime verspreiding wensen te geven, vooreerst onder onze leden maar wellicht ook op ruimere schaal.
- ≈ Ondanks het brede spectrum van mensen uit heel diverse activiteitssectoren dat wij hebben kunnen ontmoeten, kijken wij nog steeds uit naar sommige specifieke getuigen die ons nog

belangwekkende mondelinge of schriftelijke gegevens kunnen aanbrengen over de realiteit van onze belevenissen en ervaringen in Midden-Afrika.

≈ Evenzeer blijven wij ons inzetten om nog meer persoonlijke archieven van oud-kolonialen, met inbegrip van foto- en filmmateriaal, bij elkaar te brengen. Wij zijn er zeker van dat er nog veel belangrijk materiaal op de familiale zolders berust, dat wij voor verlies willen behoeden.

≈ Wij hebben ook nog meer dan één filmische realisatie in uitvoering of in voorbereiding.

≈ Als uiterst belangrijk aanzien wij ook de behoefte om onze betrekkingen met de wetenschappelijke instellingen, vnl. de universiteiten, verder uit te bouwen en de ruimst mogelijke bekendheid te geven aan de belangwekkende informatie die wij bijeen hebben kunnen brengen.

≈ Maar bovenal blijven wij gehecht aan onze vriendschapsbanden met onze getrouwe leden, die wij blijvend hopen weer te zien.

Dit gezegd zijnde, moet het wel duidelijk zijn dat wij ons niet kunnen onttrekken aan de wetten van de natuur en dat de gevorderde leeftijd van het merendeel van onze medewerkers ons ertoe moet aanzetten – nu de hoofdbrok van onze doelstellingen tot stand is gekomen – onze werk-zaamheden te vereenvoudigen en ze geleidelijk af te bouwen.

Daarom vonden wij het betamelijk vooralsnog geen formele oproep tot betaling van de jaarlijkse lidmaatschapsbijdrage te lanceren, maar dat belet niet dat wij alle vrijwillige steunbijdragen met hartelijke dank tegemoet blijven zien.

Daarom hier nog eens het rekeningnummer van Afrikagetuigenissen (IBAN) :

BE67 0014 2540 4387

OTRACO, het vitale transportbedrijf

Oscar Libotte was lange jaren een eminente medewerker en grondige kenner van de Congolese transportmaatschappij OTRACO. Nadat hij in 1965 Afrika verlaten had, was deze bijzonder gecultiveerde man de uiterst verdienstelijke steunpilaar van de KBUOL/UROME, de koepel-organisatie van koloniale verenigingen. Wij zijn hem dankbaar voor de navolgende gegevens over het bijzonder performante vervoerbedrijf dat OTRACO ooit geweest is. Dat het een vitale rol gespeeld heeft in de economische ontwikkeling van Congo zal zeker niemand willen betwisten.

OTRACO (Office d'exploitation des Transports coloniaux) werd in 1935 geboren uit de fusie van diverse kleinere maatschappijen en organisaties :

- de haven van Boma en de Mayombespoorweg
- de spoorweg Matadi-Leopoldstad
- de riviervaart Leopoldstad-Stanleystad, Leopoldstad-Franquihaven en op de bijrivieren
- de haven van Matadi
- de haven van Leopoldstad
- een net van verkeersmiddelen in Kivu
- de riviervaart Matadi-Boma-Banana en de haven van Banana

Al deze entiteiten waren in verspreide orde opgericht door verschillende maatschappijen en regieën naarmate Congo voor de wereldeconomie opengesteld werd. Maar na de eerste wereldoorlog en de crisis van de jaren '30 was de behoefte om het verkeerssysteem te coördineren nijpend geworden.

De wetgever had gewild dat de nieuwe maatschappij zoveel mogelijk als een industrieel bedrijf zou worden gerund. Het streefdoel was ook dat er zonder winst noch verlies zou worden gewerkt.

De haven van Matadi bestond op haar beurt uit 3 elementen : een petroleumhaven die via een pipeline met Leopoldstad verbonden was, een zeehaven waar 10 zeeschepen simultaan konden aanmeren en een rivierhaven, vanwaar de verbinding met de haven van Boma en de Mayombe verzekerd werd.

Ook de haven van Boma kon diepzeevaartuigen ontvangen, maar haar hinterland was beperkt tot de Mayombe, waarmee ze via een buurtspoorweg verbonden was. Ze was enkel bestemd voor het verschepen van bananen en hout.

De haven van Matadi was uiteraard de voornaamste aanvoer- en uitvoerweg van Belgisch-Congo. Ongeveer de helft van de Congolese buitenlandse handel verliep over Matadi. Het laden en lossen van de schepen verliep bijzonder snel dankzij kranen met een grote reikwijdte en een draagkracht van 3 tot 6 ton.

De spoorlijn Matadi-Leopoldstad had de koloniale spoorbreedte van 1,067 m. Zoals algemeen bekend, was ze ontstaan uit de even heroïsche als legendarische realisatie van kolonel Thys ten tijde van Leopold II. Naderhand werd de lijn nog gemoderniseerd door het wegwerken van bochten en niveauverschillen.

Vooraf belangrijk was natuurlijk het import-exportverkeer, aangezien de helft van al wat Congo uit heel de wereld invoerde of ernaar uitvoerde over deze sporen moest lopen. Bovendien was er dan ook nog belangrijk lokaal verkeer en reizigersverkeer (de legendarische Witte Trein). Het was een dagelijkse heksentoer om dat alles over die enige enkelsporige lijn te laten lopen.

De tractie was dan ook al gauw aan modernisering toe. Lang voor Europa werd dan ook overgestapt naar Diesel-electrische tractie. Zulke moderne locomotieven werden twee aan twee gekoppeld, waarmee treinen tot 1.000 ton konden worden gesleept.

Ook inzake rivierscheepvaart was Otraco ver op Europa vooruit door het invoeren van duwvaart en radarsturing.

Vooraf twee soorten vaartuigen waren in gebruik :

- de ITB (integrated tow boats) die reizigers en goederen vervoerden in eenheden van ongeveer 1.000 ton,
- het grote goederenvervoer (tot 4.000 ton, telkens bestaande uit een duwboot en 4 barges van elk 1.000 ton).

We bedoelen hiermee het verkeer op de Congostroom en de Kasai, maar die waren beide verbonden met minstens tien bijrivieren, die elk bediend werden met eenheden die aan de kenmerken van die waterlopen waren aangepast. Het meest specifiek waren de boten die gebruikt werden voor de scheepvaart op de Itimbiri, waar de diepgang slechts 40 cm. bedroeg.

Het verkeersnet voor de Kivu was bijzonder complex : het was een combinatie van een haven aan het meer (Kalundu), een smalspoorlijn, een vak voor zwaar wegverkeer, een tweede haven aan het meer (Bukavu) en een segment vervoer over het Kivumeer. Deze exploitatie moest zorgvuldig worden gecoördineerd met de spoorlijn van CFL (Chemins de Fer des Grands Lacs).

In 1959 was het personeelsbestand als volgt : 1.003 Europeanen en 23.238 Congolezen. Het valt dan ook niet te verwonderen dat de sociale dienstverlening, rekening houdend met vrouwen en kinderen, moest voorzien in de behoeften van 60.000 zielen.

Zo zagen de netten eruit die bij de onafhankelijkheid werden overgedragen aan de opvolgers, een instelling die naderhand tot ONATRA werd omgedoopt, ten behoeve van de nieuwe soevereine Staat die in 1960 ontstond.

Deze overdracht veroorzaakte geen onderbreking in de dienstverlening want Otraco had technische scholen opgericht waar het personeel de nodige vorming had gekregen zodat het bekwaam was om de nodige bedrijvigheden op het spoor of op het water te verrichten.

Otraco beschikte ook over een merkwaardige medische dienst. Deze bestond uit een algemeen hospitaal, een gespecialiseerd medisch centrum dat uitgerust was met de beste onderzoeks- en behandelingsuitrusting die in die tijd voorhanden was, en over medisch-sociale centra in alle arbeiderscités. Otraco stond immers in voor de huisvesting van heel zijn personeel in modelcités.

Tenslotte is het belangrijk erop te wijzen dat de onmisbare coördinatie met de drie andere vervoermaatschappijen in Congo verzekerd was : BCK (Chemins de Fer du Katanga), CFL (Chemins de Fer des Grands Lacs) en Vicicongo (Chemins de Fer Vicinaux du Congo). Daartoe was een Permanent Coördinatiecomité voor het Transport in Congo ingesteld.

Oscar Libotte

Russen in Congo (*vervolg*)

In ons vorig nummer konden onze lezers kennis nemen van een eerste bijdrage van Prof. Vladimir Ronin over het voorheen weinig of niet bestudeerde fenomeen van de Russisch aanwezigheid in Congo. De auteur had het daar hoofdzakelijk over de Russen uit het Tsarenrijk die reeds Stanley vooraf waren gegaan of die dienst genomen hadden in Congo-Vrijstaat.

Voor zover als nodig, herinneren wij eraan dat Vladimir Ronin, uiteraard zelf Rus van geboorte, sedert tal van jaren doceert aan de Lessius Hogeschool te Antwerpen en ook gastprofessor is aan de KULeuven.

Wij zijn hem dankbaar voor zijn uitmuntende studie, die een toonbeeld is van grondige, objectieve en intelligente analyse van een bijzonder aspect van onze koloniale geschiedenis dat zonder zijn inbreng wellicht nooit de aandacht gekregen zou hebben die dit onderwerp ruimschoots verdiende.

Ziehier dus het tweede deel van dit merkwaardig studiewerk, waar het hoofdzakelijk zal gaan over degenen die na de Russische Revolutie het land ontvlucht waren. (De tussentitels zijn van de redactie).

De Katangese trekpleister

Tegen 1912 werd Katanga dé “Russische” plaats bij uitstek in Congo. Van 117 Russische onderdanen in de kolonie woonden er 68 op de hoogvlaktes van Katanga. Het waren bijna uitsluitend joden, die door de bittere armoede en de pogroms naar het buitenland werden gedreven en via Engeland en de Britse machtsgebieden bezuiden Afrika naar Katanga trokken. Ze vestigden zich daar als kleine handelaars en ambachtslui rond de eerste kopermijnen. De lijsten van de ondernemers in Katanga (1911 en 1913) bevatten een dertigtal namen, met de vermelding «Russe». We kennen ook hun geboorteplaats, in het westen van Rusland, hun adres in Congo en hun beroep. Van de hele groep behaalden de gebroeders Simon en Arnold Barman uit het gouvernement van Minsk (hun echte naam was Tsyrynski) het grootste succes. Ze begonnen in 1909 als leurders in textiel en verkopers

van sterke drank en verhuisden daarna met hun eerste geld naar Stanleystad. Ze stichtten daar een aantal bedrijven, waaronder het oudste hotel in de stad, vele winkels, een houtzagerij enz. Na de Eerste Wereldoorlog behoorden de Barmans tot de rijkste en het meest gerespecteerde zakenlui in Belgisch-Congo.

Bestrijding van de slaapziekte

Niet alle Russische joden in het hart van Afrika waren ondernemers. Niet minder belangrijk was dokter Jakov (Jacques) Schwetz uit het huidige Letse Rezekne. Na zijn studies in Zwitserland ontmoette hij daar in 1908 toevallig de leider van de Belgische socialisten Emile Vandervelde, die hem overhaalde om in Congo duizenden mensenlevens te gaan redden. Na een korte opleiding in de tropische geneeskunde in Brussel trad Schwetz in 1909 in overheidsdienst als koloniale arts. Zijn boeiende carrière als strijder tegen de slaapziekte begon in Oost-Congo. Jaar in jaar uit bezocht hij het ene dorp na het andere om de zieken te vinden en ze van de gezonden te isoleren. Vaak kwam hij in de plaatsen terecht waar ze nog nooit een blanke hadden gezien. Zo bracht hij tientallen dorpen aan de bovenloop van de rivier de Lomami als eerste op de landkaart van de kolonie. Tegelijkertijd bestudeerde hij verschillende soorten tseetseevliegen. De door hem aan de rivier de Kwilu ontdekte soort heet dan ook *Glossina Schwetzi*. Van 1920 tot 1923 leidde hij in de districten Kwango en Kasai een speciale missie die de slaapziekte moest bestrijden. In zijn talrijke publicaties vertelde hij over die prille periode in de Kongolese gezondheidszorg. Wellicht het grootste probleem was het wantrouwen van de bevolking.

Tussen 1914 en 1919 gingen drie jonge mensen uit Kiev één na één als ingenieurs aan de slag in de Belgische kolonie. Van Lev Barabasch en Valentin Jesjtsjenko weten we dat ze hun diploma in Luik hadden behaald. De mijningenieur Barabasch werd vlak vóór de Eerste Wereldoorlog door de Union Minière du Haut-Katanga aangenomen en bracht het tien jaar later tot directeur van de belangrijkste mijn. De ingenieur-electricien Jesjtsjenko daarentegen vertrok pas in 1919 naar Afrika. Belgisch-Congo telde op dat moment slechts 53 «Russes», twee keer minder dan in 1912: velen verlieten het land tijdens de oorlog, maar vooral meteen na de wapenstilstand. Volgens de lijsten van de blanke inwoners, die jaarlijks in het *Annuaire du Congo Belge administratif, commercial, industriel et agricole* verschenen, was Jesjtsjenko in de jaren twintig ondernemer in Leopoldstad.

Haveloos op de vlucht voor de revolutie en de burgeroorlog – Belgisch hulpbetoon

In totaal deden zo'n 150 mensen uit het Russische tsarenrijk dit stuk van Afrika aan tussen 1885 en 1920. Hun geschiedenis vormde een soort proloog op het indrukwekkende verhaal van de Russen in Belgisch-Congo na de revolutie van 1917 en de burgeroorlog. De nieuwe generatie Russische kolonials bestond uit haveloze vluchtelingen, voornamelijk officieren van de Witte legers van Denikin en Vrangél. Ze behoorden tot die kleine 9.000 gevluchte Russen die tussen 1920 en 1925 om allerlei redenen in België kwamen aangespoeld.

De meeste waren nog jong en droomden ervan om een diploma hoger onderwijs te behalen, wat ze in Rusland door de oorlogen en revoluties niet hadden kunnen doen. In België kregen velen onder hen financiële en logistieke steun van verschillende humanitaire stichtingen, in de eerste plaats van de katholieke Aide Belge aux Russes. Dankzij deze steun gingen honderden jonge mensen naar de Belgische universiteiten en hogescholen en vonden ze daarna een baan, vaak in de verre kolonie die zich toen op volle toeren ontwikkelde. Ook

de oudere emigranten kregen soms met de hulp van hooggeplaatste Belgen, zowel kardinaal Mercier als liberale professoren en bedrijfsleiders, de kans om goed betaald werk te vinden in Afrika.

Zinaïda Sjachovskaja herinnerde zich hoe zij en haar man zich in de late jaren twintig, zoals vele landgenoten van hen, naar Belgisch Kongo begaven: “Les Russes ont découvert, eux aussi, la route du Congo. Quand on leur dit ‘c’est loin’, ils demandent, désabusés, ‘loin de quoi?’”. Voor vluchtelingen uit Rusland die duizenden kilometers weg van hun vaderland waren beland, waren de afstanden nooit een probleem. Maar wat zette hen ertoe aan om voor twee of drie jaar, dikwijls moederziel alleen, naar onbekende verre streken met ongezond klimaat en vol andere gevaren te vertrekken?

Om den brode

Het belangrijkste motief was prozaïsch: geld. Zelfs een staatloze vreemdeling verdiende in de tropen vier tot vijf keer meer dan in België en kon niet alleen zijn in Europa gebleven gezin of zijn ouders onderhouden, maar zelfs een beetje sparen. In dienst treden in Belgisch Congo, bij de overheid of een privé-bedrijf, was vooral voor oudere vluchtelingen, van boven 40 jaar, zo goed als de enige uitweg uit de bittere armoede. Zo betekende het vertrek van kolonel Aleksandr Koltsjinski in 1924 een echte redding voor hem, zijn teringlijdende vrouw en hun zoon, een scholier. Als bediende bij de Compagnie du Kasai werd hij viermaal beter betaald dan als monteur in een Brusselse garage. Vele jongere Russen gingen naar Afrika meteen na hun huwelijk, eerst alleen om later hun vrouw al dan niet over te halen zich bij hen te voegen. Na 1925-1926 gebeurde het hoe langer hoe meer dat het jonge paar samen aan boord ging van een stoomboot van de lijn Antwerpen – Matadi.

Of er in bepaalde jaren meer of minder Russen naar de tropen vertrokken, hing vaak af van de ups en downs in de economische situatie in België. De galopperende wisselkoers van de Belgische frank, de grote stakingen en personeelsinkrimping op vele bedrijven zorgden ervoor dat het aantal Russische nieuwkomelingen in Congo in 1925 een absoluut hoogtepunt bereikte. Minstens 47 “émigrés russes” gingen toen voor het eerst aan de slag in de Belgische kolonie of in het pas gecreëerde mandaatgebied Rwanda-Urundi (een jaar ervoor waren ze slechts met 15). En dan gaat het hier nog alleen over de mensen die we door ons onderzoek bij naam kennen. De terugkeer van de Franse en Belgische bezettingstroepen in 1925 uit het Duitse Ruhr verslechterde de werkloosheidsstatistiek in de respectievelijke landen. Nog meer Russen in België en Frankrijk zagen zich dan ook genooddaakt hun geluk elders, namelijk in Midden-Afrika te zoeken.

Met de gedeeltelijke stabilisatie van de financieel-economische toestand in het kleine koninkrijk in 1926-1927 verminderde het aantal vertrekken van de Russen naar hun eerste betrekking in Belgisch-Congo: voor het jaar 1927 zijn bv. maar 25 namen ons bekend. Toen er zich één jaar later in de Belgische industrie weer symptomen van een malaise begonnen af te tekenen, werd de drang voor de plaatselijke Russen om koers naar Congo te zetten meteen veel sterker. Het waren in de eerste plaats de afgestudeerden die er terecht voor vreesden in België geen degelijke baan te kunnen vinden.

Sociale status

Telkens als er, toen en later, onder de Russen sprake was van een landgenoot die een koloniaal contract had afgesloten, vielen de woorden “geluk”, “meevaller”, “bofkont” voortdurend. Het vertrek naar Afrika werd gezien als een soort happy end, een uitbraak uit

de dagelijkse ellende en uitzichtloosheid van het emigrantenbestaan. Reeds in 1925 verscheen er in de Russische pers, eerst in Belgrado, dan in Berlijn, een stukje over het werk in de Belgische kolonie, waarbij de naamloze auteur vanuit zijn ervaring aan de diamantmijnen in de Kasai alle twijfels de kop indrukte: "Afrika is voor ons, vluchtelingen, de best mogelijke manier om tijdelijk aan werk te komen en in acceptabele, om niet te zeggen goede omstandigheden in twee jaar tijd 25.000 tot 30.000 frank te verdienen...".

De sociale status van de uitverkorene ging pijlsnel omhoog en ook zijn zelfbewustzijn. Één voorbeeld uit de hele reeks is de openingsscène van de onuitgegeven autobiografische roman *Dat is Afrika* van vorst Andrej Orbeliani, ingenieur-electricien uit Leuven, die eerst in Angola en sinds 1937 in Belgisch Congo werkte. Zijn hoofdpersonage, een jonge Russische ingenieur in België, komt naar huis met een stralend gezicht en roept triomfantelijk naar zijn vrouw:

- Masja, – hoor je mij? – ik heb een baan !

- Wat voor één ? – antwoordde zijn vrouw. – Een koksjongen in een restaurant ?

- Nee, schat, ik zal de elektriciteitsafdeling van een grote mijn in Afrika gaan leiden".

Niet alleen de hoge lonen trokken de Russen naar de Belgische overzeese gebieden aan. De oudere emigranten grepen de kans met beide handen aan om zich terug in een actief beroepsleven te storten, dat al was het maar iets met hun vroegere activiteiten in Rusland te maken had. In Belgisch Congo, schreef ingenieur Oleg Bakaldin in 1934, "werden Russische dokters uit taxichauffeurs opnieuw dokters, met respect omgeven en omringd door veel dienstpersoneel. Zeekapiteinen die als kelner hadden gewerkt, konden weer stoomboten besturen. Ingenieurs, gewezen stouwers, kregen ineens arbeiderscolonnes van 500 of meer zwarten onder hun bevel". Toen de Société Coloniale de Matériaux et d'Entreprises in 1926 de voormalige hoofdingenieur van de scheepsbouwwerf in het Oekraïense Nikolajev, Aleksandr Charkevitsj, naar Leopoldstad stuurde om de montage van stoomboten te inspecteren, vertelde hij opgetogen in een brief aan zijn vrouw: "Ik ben, bijzonder blij en gelukkig dat al de kennis en ervaring die ik tijdens mijn werk vóór de revolutie opgedaan heb, niet voor niets geweest zijn, maar dat ze me nu zo nuttig blijken te zijn". Twee maanden later was zijn enthousiasme nog altijd even groot: "Ik voel me hier als een vis in het water". (*Wordt vervolgd*)

Vladimir Ronin

Op de boekentafel

Paul Van Wassenhove – Kroniek over Rwanda 1958-1966

Men zou wel zeggen dat de duizend heuvelen een inspirerend effect hebben gehad. Bijzonder talrijk zijn inderdaad onze vrienden en kennissen die ons vergast hebben op hun gedenkenissen over hun wel en wee in dat intrigerende en conflictenrijke stukje Afrika, het veelbesproken mandaatgebied Rwanda : Guido De Weerd, Louis Jaspers, Boudewijn Eggermont, Luc De Zutter om maar enkele (Nederlandstaligen) te noemen, en om dan niet te spreken van het vuistdikke “De Vijgenboom van Dodoens” van wijlen de legendarische dokter Francis Vanderick.

Hier dus nu de doktersmemoires van de Oostendenaar Paul Van Wassenhove. Men zou dit een klassiek relaas kunnen noemen, zonder wereldschokkende evenementen : een kroniek van de dagelijkse bedoening, kleine en grote vreugden en bekommernissen, met familiale, en toeristische herinneringen, en uiteraard daarbij beroerde medische peripetieën allerhande, waar de arts er moederziel alleen voor stond en met de beperkte middelen die hij voorhanden had beslissingen moest nemen die bepalend waren voor leven of dood.

Dit alles natuurlijk in confrontatie met de Afrikaanse leefwereld, die essentieel is om aan het verhaal zijn volledige dimensie te geven. Door heel dit verhaal loopt de rode draad van wat wij ‘ethisch bewustzijn’ zouden noemen : het uitdragen van een voorbeeldig familiaal en medisch plichtsbesef of zoals Marnix Gijsen ooit dichtte : “Hij had de zware plicht op zich geladen, een eerlijk mens te zijn”.

Om het verhaal verder te kruiden komen natuurlijk ook de politieke verwickelingen om de hoek kijken : de stijgende etnische tegenstellingen, de stresserende politieke onrust, de roes van de naderende onafhankelijkheid. De echo’s van de catastrofe die zich inmiddels in de naburige jonge Congolese Republiek afspeelt hebben natuurlijk hun effect.

Dat de levensomstandigheden na de onafhankelijkheid van dat straatarme en overbevolkte land niet meer dezelfde zouden zijn als voorheen, was natuurlijk geen verrassing. Dat leidde dan ook tot de onaangename conclusie “dat we een vreemd voorwerp werden in dit vreemde land”. Deze vaststelling was samen met de alsmaar moeilijker wordende werk- en levensomstandigheden en het problematisch wordende onderwijs van de kinderen het signaal om een einde te maken aan dit fascinerend Afrikaans avontuur. Hoe dikwijls hebben we deze conclusie al niet gehoord ?

Wij danken dr. Van Wassenhove voor deze boeiende nieuwe bouwsteen die hij hiermee aan de steeds beter gestructureerde thesaurus van de Belgische aanwezigheid in Midden-Afrika heeft toegevoegd. (GB)

(Het boek is door de auteur in eigen beheer uitgegeven)

André Huybrechts – Bilan économique du Congo

Een van de medestichters van Afrikagetuigenissen was wijlen André Huybrechts, doctor in de rechten en in economische wetenschappen, gewezen ambtenaar bij de Europese Unie, professor hoger onderwijs te Brussel en Parijs, gewezen lid van de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Ook is hij voorzitter geweest van de zustervereniging “Mémoires du Congo”.

Tijdens zijn leven had hij bestendig aangedrongen op het totstandkomen van een objectieve, strikt wetenschappelijk verantwoorde balans van ons koloniaal verleden in zijn diverse sectoren. En op het einde van zijn leven, een tweetal jaar geleden, was hij er dan ook in geslaagd het handschrift te voltooien van de sector die binnen zijn vakgebied lag : de economie van onze voormalige kolonie. Helaas heeft hij het niet meer op de markt kunnen brengen maar dankzij de toegewijde inzet van zijn echtgenote heeft dit werk nu toch het licht mogen zien.

Dit is nu echt een loepzuivere wetenschappelijk studie, waarin deze auteur in een compact volume de diverse componenten van het economisch leven analyseert, zonder enige concessie in welke richting ook. Het zou ons dan ook erg verwonderen indien dit werk niet weldra als een standaardwerk zou worden aangemerkt.

(*Bilan économique du Congo – 1908-1960 – 114 pagina's – Uitgegeven bij L'Harmattan, Parijs*
(ISBN978-2-296-10488-8))

En nog steeds : David Van Reybrouck : Congo – een geschiedenis

Dit boek is reeds vrij uitvoerig aan bod gekomen in ons vorig nummer (Zie Nieuwsbrief 21) waar wij al heel wat goeds en ook de schaduwzijden van dit werk hebben pogen op papier te zetten. Ondertussen is echter, zoals te verwachten, een prijzenregen op dit boek neergedaald : Voor het Nederlandse taalgebied waren dat achtereenvolgens de Libris Geschiedenis Prijs, de Jan Greshoffprijs en vooral de prestigieuze AKO Literatuurprijs 2010. Zowat 50.000 exemplaren gingen de deur uit en de Amerikaanse uitgeverij Harper Collins kocht de rechten op de Engelse vertaling voor 50.000 dollar.

Zoals wij in ons vorig nummer al hadden opgemerkt, vindt de lezer in dit boek een originele mix van zuiver historische feiten, doormengd met een massa anecdotiek, welke de auteur geput heeft uit de honderden gesprekken die hij gevoerd heeft. Daardoor leeft het geheel op tot een meeslepende maxi-roman van 680 pagina's, waaromtrent de jury van de AKO-prijs noteert : 'Zijn superieure literaire stijl geeft de feiten vleugels, haalt ze onderuit en dompelt de lezer onder in een verbijsterende historische documentaire'. En verder : 'Het is het verhaal dat Van Reybrouck moest vertellen en dat doet hij zonder ook maar een ogenblik de greep op zijn verhaal te verliezen: persoonlijk, meeslepend, humaan, oegankelijk en bijna achteloos'.

En zegt de schrijver zelf : 'Dit boek is een combinatie van ervaring, geschiedenis en begeestering. Enkel zo kun je de complexiteit van een land als Congo vatten'.

Het is ook interessant over dit boek de stem te horen van een Afrikaanse journalist Babah Tarawally: 'Dit boek maakt me wijzer, maar ook verbitterd, want het geeft mij inzicht in de kwaal van Afrika. Congo is het hart van Afrika (...) *Congo, een geschiedenis* is doorspekt met psychotherapie. Van Reybrouck zegt dingen die wij Afrikanen liever niet willen horen en tegelijkertijd reguleert hij ons hart waardoor we in balans raken en onze woede aankunnen. Hij roept op tot Afrikaanse verbroedering om de kwaal van Congo adekwaat aan te pakken. want als Congo sterft, sterft heel Afrika''

IN MEMORIAM

Met leedwezen kregen wij kennis van het overlijden van
- **Isidore Cordemans**

Wij willen ook niet het heengaan vergeten van een van de “grands commis” uit de koloniale tijd, met name **Jean Cordy**

Ter herinnering : films en boeken die bij of via onze vereniging kunnen worden aangekocht.

• **De vier films tot op heden gerealiseerd door Afrikagetuigenissen :**

- **Pioniers naar Tropische Waters** : het boeiende verhaal van de zeevisserij vanuit de haven van Matadi,

- **P.G. Janssens, een leven in dienst van de tropische geneeskunde** : een hulde aan een indrukwekkend mens,

- **Tata Raphaël, bouwheer van Leopoldstad** : over leven en werk van deze legendarische missionaris.

- **Mijn hart is nog ginder** : een reeks beklijvende fragmenten uit de interviews gerealiseerd door Afrika- getuigenissen

Elk van deze films (op DVD) is verkrijgbaar tegen 10 €, plus 5 € verzendingskosten, te bestellen bij het secretariaat.

• **Congo Close-up** (drietalige DVD) Indrukwekkende film van Robert Bodson uit 1954. Reeds bijna 2000 exemplaren verkocht. Prijs : 15 €, verzendingskosten inbegrepen, te bestellen bij het secretariaat..

• **Congo ya sika** door Cyriel Van Meel. Een boek van 301 blz. over zijn belevenissen tijdens de campagne ter bestrijding van de waterhyacinten op de Congostroom. Prijs: 20 €, over te schrijven op rekeningnummer 230-0012496-03 van de auteur. (ook in Franse vertaling te verkrijgen)

- **Toen zweeg de bolikoko**, door Cyriel Van Meel, 234 blz. Prijs: 20 €, over te schrijven op rekeningnummer 230-0012496-03 van de auteur. (ook in het Frans : “Depuis, le bolikoko s’est tu”)
- **Congo dromen** door Luc Vervoort. De levensechte herinneringen van een adjunct-gewestbeheerder in het district Boven-Kongo en in Kinshasa. Prijs : 15 euro, over te schrijven op rekeningnummer 001-4254043-87 van Afrikagetuigenissen, Tremelo.

Deze Nieuwsbrief is uitgegeven door de vzw AFRIKA-GETUIGENISSEN

Zetel en secretariaat :

Hollandsvin 4, 3120 Tremelo

Telefoon : 016 53 18 64

hdecoo@skynet.be

Jaarlijkse ledenbijdrage : 25 €. Bankrekening : 001-4254043-87

Niets uit deze nieuwsbrief mag worden overgenomen, gekopieerd of gepubliceerd zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever, die alle rechten voorbehoudt.

